Никола Алваджиев

СТАРИННИ ЧЕРКВИ В ПЛОВДИВ

Никола Алваджиев

СТАРИННИ ЧЕРКВИ В ПЛОВДИВ

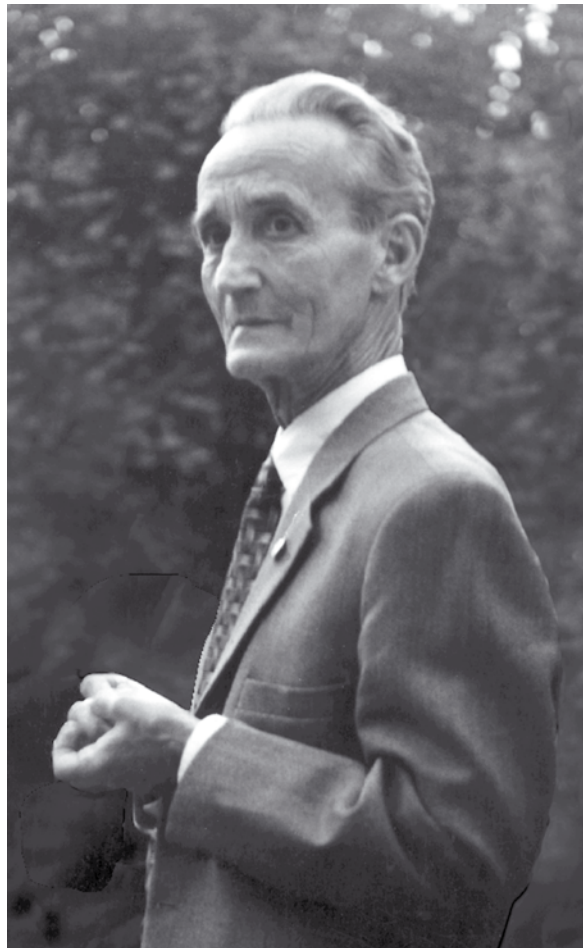

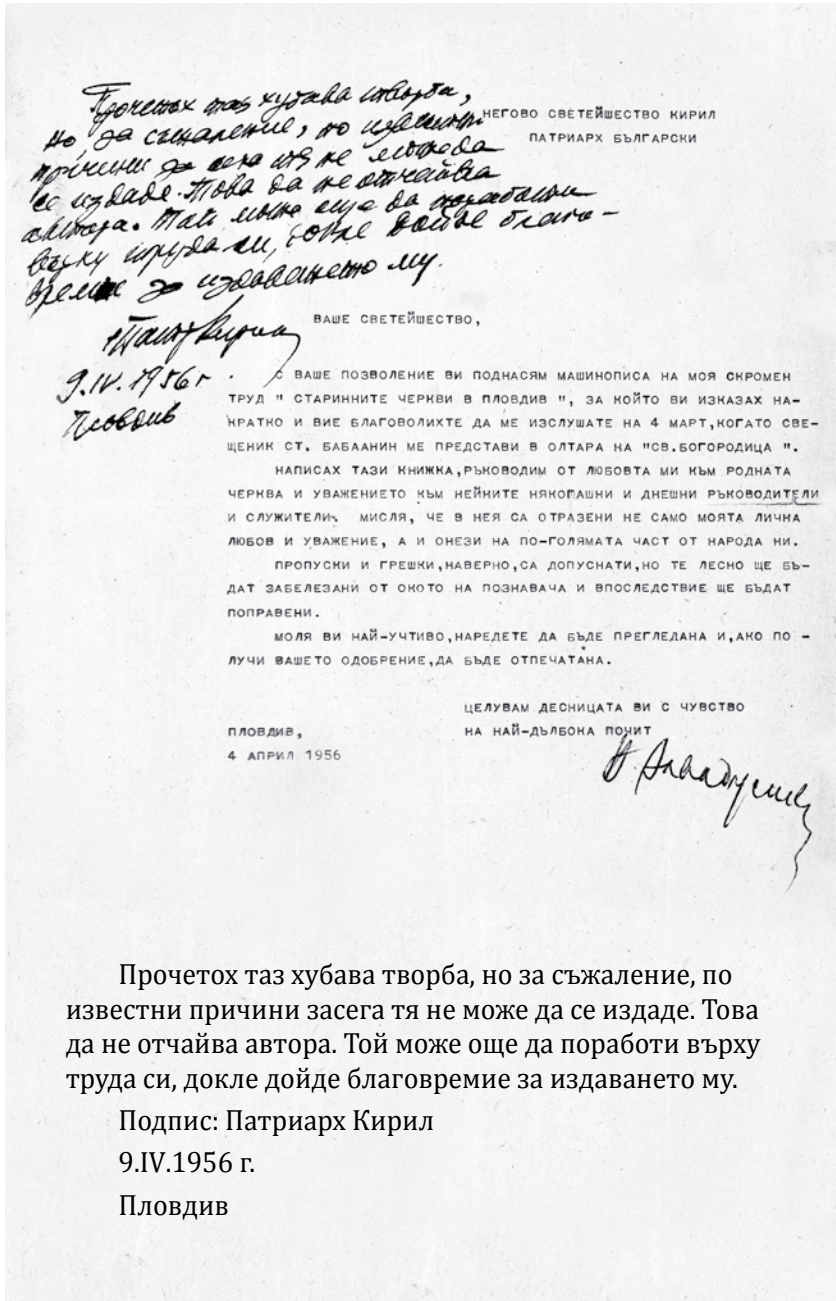
Творбата е финансирана от Община Пловдив по Компонент 4 „Произведения на пловдивски писатели и важни за града издания“.

СТАРИННИ ЧЕРКВИ В ПЛОВДИВ

© Никола Алваджиев – автор, 2020 г.
© Станко Стоянов – предговор, 2020 г.
© Издателство „Летера“ – 2020 г.

ISBN 978-619-179-122-4

Прочетох таз хубава творба, но за съжаление, по известни причини засега тя не може да се издаде. Това да не отчайва автора. Той може още да поработи върху труда си, докле дойде благовремие за издаването му.

Подпис: Патриарх Кирил

9.IV.1956 г.

Пловдив

За дългия път на една книга

Идеята на Никола Алваджиев да напише историята на старинните черкви в Пловдив се ражда с възстановяването на Българската патриаршия през 1953 г. Близо шест века след заточението на последния духовен водач – Патриарх Евтимий – българите отново имат автокефална Църква и свой патриарх – Кирил. По това време Алваджиев вече е насочил изследвания и перото си към църковната тематика, като е проучил и написал летописните книги на някои пловдивски черкви.

След тригодишен труд книгата „Старинни черкви в Пловдив“ е завършена през 1956 г. , но не се намира издателство за нея. В условията на яростно пропагандирания по това време атеизъм, превърнат в държавна идеология, подобна „опасна“ литература е нежелана. Дори от издателството на Светия Синод! Надеждата се стопява след получената резолюция върху писмото до патриарх Кирил, с когото авторът има лично познанство. (Виж факсимилета и разменената кореспонденция със собственоръчно написания отговор от Патриарха.)

Авторът не се отчайва, както го съветва патриархът, продължава да чука по вратите на издателства, да търси подкрепа, уверен, че книгата заслужава да стигне до книжарниците.

В това го уверява и Димитър Талев в писмото си от 27 април 1957 г.: „Уважаеми господин Алваджиев – пише големият български писател, след като е получил и прочел ръкописа на „Старинни черквив Пловдив“, – аз мисля, че това е ценен труд, написан грамотно и с жив усет за поезия, а също и за историческа правда. Отнесох се до

по-компетентни люде с надежда ръкописът да стане книга". (Това се осъществи чак след 44 години! – Ст. Ст.)

Никола Алваджиев приема горчивия за него патриаршески съвет. С прозорливостта на родолюбец, с гражданска отговорност и с вярата, че ще дойде това „благо време", когато в черквите пак ще се влиза свободно и ще се оцени историческото значение на Църквата като институция, той „поработва" върху своя труд и го обогатява с нова факти. Шестнадесет години по-късно, през 1972-а, е подготвен втори вариант на „Старинни черкви в Пловдив", в който авторът по конюнктурни съображения премахва от текста доста от религиозната терминология, от библейските и църковните притчи. Но и това не е достатъчно да се прескочат високите зидове на издателствата, въпреки спечелената вече популярност на Алваджиев с неговата „Пловдивска хроника", отпечатана през 1971 г. Няма време вече за ново ходене по мъките, защото житейският път на Летописеца приближава последната гара...

„Благо време", с което патриарх Кирил обнадежди автора, дойде чак след четиридесет и три години! Когато през 1999 г. се захванах да подготвя за издаване този непознат дотогава труд на моя баща, усетих с удивление, че едва тогава, след близо четвърт век, трябваше да преоткривам не само писателя, но и човека, с когото съм живял под един покрив тридесет и девет години.

Наистина каква е била тази морална сила и душевна нагласа у автора, та да обрече години и перо в иманярско ровене из стари книги и документи, да прекара дни и месеци из пловдивските черкви, за да събере страниците на една книга, която по онова време няма никакав шанс да види бял свят?

Голям късмет бе, че единственият запазен машинописен екземпляр от книгата бе случайно открит в дома на Катя Кънева, сестрата на автора, очевидно оставен там за прочит. В началния етап на работата върху текста ценно съдействие получих от г-жа Катерина Обретенова, която с познанията си в религиозната тематика помогна при прецизирането на специфичната терминология. Нов късмет бе срещата ми с Ташо Дяков. Пет минути след запознанство-

то ни договорът за издаването на книгата бе подписан. Каква ирония на съдбата! Само за няколко минути бе преминат дългият път, по който една книга бе пътувала цели четиридесет и четири години... Жалко, че този млад човек с възрожденски дух напусна този свят скоро след като книгата се появи в книжарниците.

„Старинни черкви в Пловдив" не е с религиозна тематика. Тя е художествена документалистика, научнопопулярен очерк, в който предания, легенди и лирични отклонения са споени с много факти, събития, личности и с ценни изследователски сведения. Историята на Българската православна църква е неразривно свързана с историята на българската култура и българската държава. Пловдивският летописец я пресъздава в познатия негов стил на сладкодумен разказвач. Той разглежда черквите не само като средища на християнството, но повече като исторически и културни паметници на българщината в древния град.

При редакторската работа си позволих известна компилация от първия и втория ръкопис и от други материали и бележки от бащиния ми архив без никаква стилова и фактологическа намеса. С това повествованието, надявам се, приближава до оригинала и става попълно.

Въпреки някои промени в пловдивските черкви (реконструкции, реставрации и др.), настъпили през изминалите десетилетия, както и открити по-късно нови сведения, нищо в материала не бе актуализирано, за да остане той като белег и памет за онова, което е било в годините, когато е писан.

Настоящото второ издание на „Старинни черкви в Пловдив" бе подготвено по случай 120-ата годишнина от рождението на нейния автор и 150-ата годишнина на Българската екзархия.

Станко Стоянов

ВЪВЕДЕНИЕ

ековният Пловдив е едно от най-старите поселища в Европа. Не един път древният град, издигнат в незнайни времена, е бил предаван на огън и опустошение, обливан в кръв, но въпреки всички превратности е запазвал своето значение дори и тогава, когато слиза от хълмовете и се разгъва извън стените на градския акропол – Небет, Джамбаз и Таксим тепета.

От най-дълбока древност почти нищо не е останало. Малко са видимите съсипни, които археолозите са пробудили от вековния им сън. Красотата на древния град е притисната под скалните прегръдки на хълмовете и само част от онова, което земята е скътала в пазвите си, вижда усмивката на слънцето.

Де са каменните жилища на богатите, на знатните траки, де е изградената от камък сграда на техния вожд, която се издигала преди хиляди години на Небет тепе? Какво е останало от храма на Бендида – богинята на благодатта и покровителка на домашното огнище и на ловците, който се извисявал всред гъстата растителност на брега на широко езеро между Сахат тепе и Бунарджика? Има ли помен от светилището на бог Сатурн, от величествения храм на Аполон, от жертвениците на Нептун и Юпитер, от храма на богинята на хубостта и младостта Венера?

От турско време са часовниковата кула на Сахат тепе, „Имарет джамии“ до река Марица, „Мурадие джамии“ на площад „Джумаята“, уникалният архитектурно-исторически ансамбъл в старинната част на града.

Оттогава имаме и онова, което е целта на настоящия труд – старинните църкви в Пловдив или по-точно запазените им до днес имена, за да ни напомнят, че макар и многократно разсипвани, те наново били съграждани и така оцелели до наши дни.

Тези църкви са осем: „Света великомъченица Марина“, „Света преподобна Петка Българска“, „Света великомъченица Неделя“, „Свети равноапостолни Константин и Елена“, „Свети Димитър“, „Успение Богородично“, „Свети Николай Чудотворец“, „Свети Георги Победоносец“. Онова, което ще разкажем за тях, е събирано зърно по зърно с много усилия, с много труд, търпение. Не е лесно да се пише за миналото, когато сведенията за него са така оскъдни. Тук-таме нещо споменато от стари историци и пътешественици, подхвърлена дума, недомлъвки, неясноти, противоречия. Който борави в такава област, знае, че навремени разочарованието прошумява край него. Но въпреки трудностите, започнатото трябва да се довърши. Обичта по родното е огънят, на който се топли постоянството, а чрез него и надеждата, че събраните зърна могат да се посеят и от други, за да изкълнят в богати класове.

В далечните времена България можа да просъществува като Първо и Второ царство. От епохата на тези две царства се изнизват образи на владетели. Едни от тях били силни, умни, прозорливи мъже, други били слаби, некадърни.

След приемането на християнството у никой от тях вниманието към Църквата не се откъсва, напротив, при всеки подходящ случай те са помагали за нейното издигане и укрепване. И като последица: тя започва да играе съществена роля във вътрешния живот на страната и взема дейно участие в борбите за национално и духовно освобождение.

Сравнително малко са старинните църкви в Пловдив, в град с дълговековна история. Много от тях са били унищожавани при опустошителните набези към селището на тепетата. Повечето български храмове били разрушени или превърнати в джамии от османските завоеватели. Когато християнското население в града се увеличи-

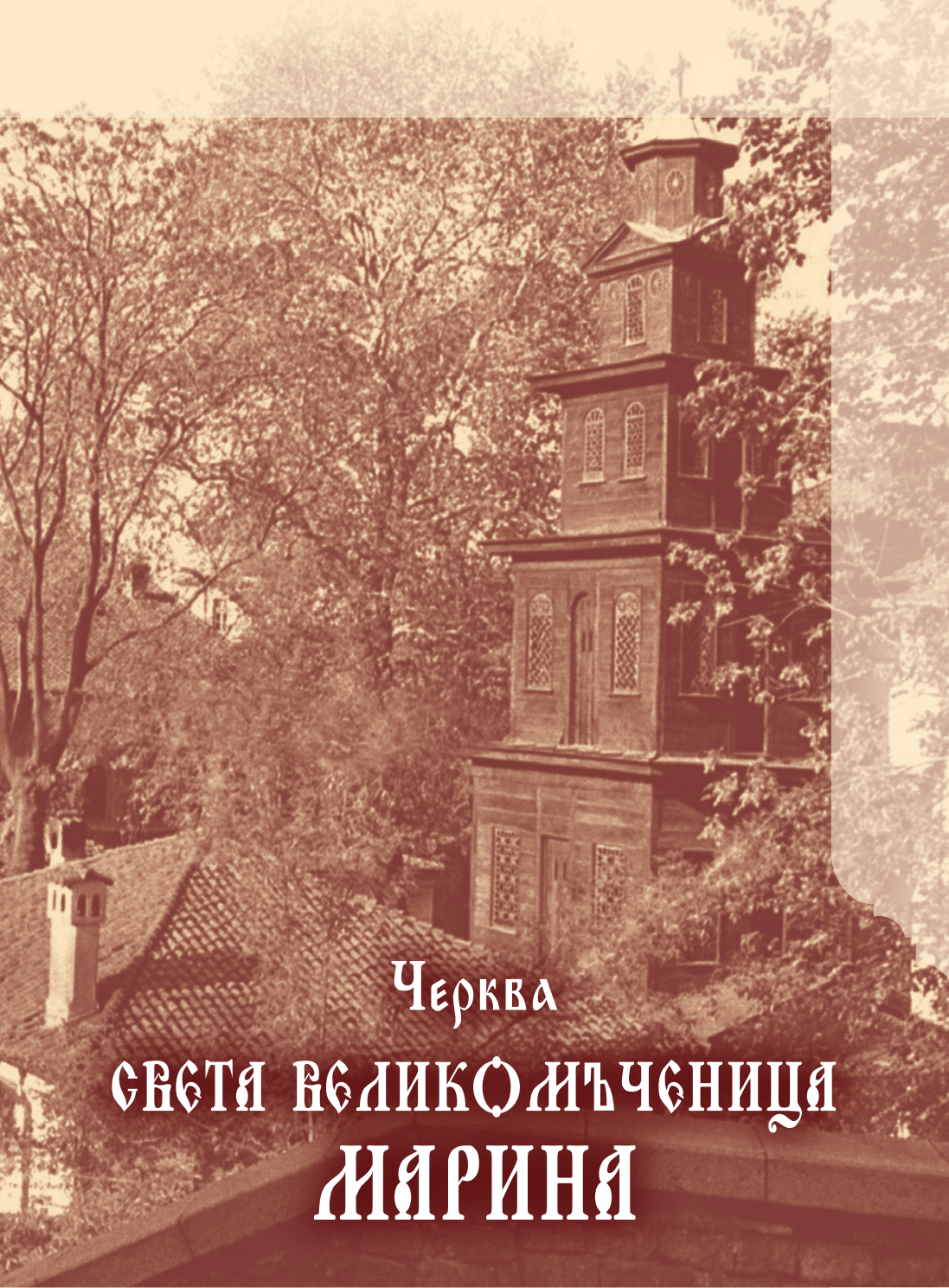
ло, турците започнали да позволяват градеж, но църковната сграда трябвало да е далеч от джамиите и „да не бие на очи“, за да не дразни мюсюлманите.

В първата половина на деветнадесети век, когато турското могъщество взело да отслабва, забраните вече не били така строги. Тогава на мястото на стари църкви са строени повечето от пловдивските храмове. Родолюбиви българи като копривщенлиите Вълко и Стоян Чалъкови и техният братовчед Вълко Куртович използвали авторитета си пред Високата порта и издействали султански ферман с позволението за изграждане на християнски храмове. За сравнително кратко време и дори по две наведнъж били построени черквите „Света Неделя“, „Свети равноапостолни Константин и Елена“ (1832 г.), „Свети Николай Чудотворец“ и „Света преподобна Петка Българска“ (1835–1837 г.), „Успение Богородично“ и „Свети Димитър“ (1844 г.), „Свети Георги“ и „Свети Иван Рилски“ (1848 г.), и „Света великомъченица Марина“ (1856 г.).

Настоящият труд няма претенции за пълно и най-точно пресъздаване летописа на пловдивските църкви. Скромната задача на автора е да напомни за благородната мисия на тези исторически паметници на културата и религията, свети места и твърдини на българската народност и самосъзнание в тежки и превратни години. С вярата, че и други историци и изследователи ще принесат труд и знания, за да открият нови факти и истини, с които историята на пловдивските старинни църкви да бъде още по-пълна.

Никола Алваджиев

Църква

СВЕТА ВЕЛИКОМЪЧЕНИЦА МАРИНА